

УДК 811.521:821.521:113

Л. Аністратенко, здобувач

Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ТЕКСТОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЯПОНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Досліджено терміни японської літературознавчої термінології у сфері функціонування – у літературознавчих трактатах. Встановлено термінологічну насиченість фахових текстів японського літературознавства, проаналізовано стилістичні особливості текстів досліджуваної термінології.

Ключові слова: галузева термінологія, літературознавча термінологія, японська мова.

Проблема дослідження термінології японського письменства у сфері функціонування є актуальною з огляду на твердження термінологів про життя терміна саме у фахових текстах, які є природним середовищем існування термінологічної одиниці [3, с. 15; 7, с. 50]. Вчені наголошують на «існуванні термінології у двох сферах (у межах мови науки, реалізованих у текстах різноманітних жанрів): у сфері фіксації (лексикографічні жанри: спеціальні словники, збірники рекомендованих термінів, термінологічні державні стандарти України) та у сфері функціонування (спеціальна література: статті, монографії, колективні монографії, частково – твори науково-популярного характеру)» [3, с. 15]. При цьому термінологи зазначають, що терміни у сфері фіксації і сфері функціонування мають якісні відмінності: «Значення термінів у словниках і текстах часто не відповідають одне одному, що іноді є виявом недбалості у живанні термінів, а інколи – показником незадовільності наявних словникових статей» [7, с. 50]. Саме тому дослідження семантики термінів і побудова термінологічних систем та структур має проводитись насамперед на матеріалі текстів, де термін живе, діє і часто непомітним чином змінює свою семантику [7, с. 50].

Дослідження термінологічної лексики у фахових текстах на конкретному мовно-мовному матеріалі ставало об'єктом наукових розвідок таких термінологів: С. С. Абакумової, І. В. Асмукович, О. І. Дуди, С. І. Маджаєвої та інших.

Метою дослідження є встановлення відсотку термінологічної насиченості фахових текстів японського літературознавства, а також аналіз стилістичних особливостей текстів японських літературознавчих трактатів.

Джерельну базу дослідження складають тексти поетичних трактатів, написаних класиками японського літературознавства: Кі-но Цуранокі (紀貫之), Мібу-но Тадаміне (壬生忠岑), Фуджівара-но Кінто (藤原公任), Фуджівара-но Йошіцуне (藤原良経),

Фуджівара-но Тейка (藤原定家), Готоба-тенно (後鳥羽天皇), Мотоорі Норінага (本居宣長) та іншими літературознавцями. Саме у таких текстах часто народжуються нові терміни, формується семантика певного літературознавчого поняття [7, с. 50]. Як правило, літературознавчі трактати пишуться фахівцями й адресуються фахівцям.

Природно, що фахові тексти кожної окремої галузевої термінології мають індивідуальну пропорцію термінологічної та загальнолітературної лексики, зумовлену практичними потребами фахової мови. Так, на матеріалі англійської мови науковцями встановлено такі показники термінологічної насиченості фахових текстів: у галузі астрономії – 55 %, економіки – 35 %, лінгвістики – 30 %, машинобудування – 60 % [8, с. 15], авіації – 56 % [2, с. 14]. Встановлений нами відсоток фахової лексики в японських літературознавчих трактатах подамо нижче у таблиці.

Таблиця 1. Співвідношення термінологічної та загальнолітературної лексики у фахових текстах японського літературознавства

№	Текст	Кількість повнозначних слововживань	Загальна лексика	Літературознавча термінологія
1	Кі-но Цураюкі. Передмова до поетичної антології «Збірка старих і нових японських пісень» (905-913 pp.)	1696	1509 (89 %)	187 (11 %)
2	Кі-но Йошімочі Післямова до поетичної антології «Збірка старих і нових японських пісень» (905-913 pp.)	952	790 (83 %)	162 (17 %)
3	Мібу-но Тадаміне «Десять стилів японської пісні» (945 p.)	544	359 (66 %)	185 (34 %)
4	Фуджівара-но Кінто «Дев'ять ступенів [майстерності] японської пісні»	216	110 (51 %)	106 (49 %)
5	Фуджівара-но Тейка «Прекрасні пісні нової доби» (1209 p.)	728	568 (78 %)	160 (22 %)
6	Фуджівара-но Йошіцуне Передмова до антології «Нова збірка старих і нових японських пісень» (1205 p.)	1096	997 (91 %)	99 (9 %)
7	Готоба-но ін Післямова до антології «Нова збірка старих і нових японських пісень» (1205 p.)	888	781 (88 %)	107 (12 %)

8	Мотооі Норінага «Яшмовий гребінець “Тенджі-моногатарі”» (1796- 1799 рр.)	1056	993 (94 %)	63 (6 %)
9	Аріга Нагао «Про письменство» (1885 р.)	1592	1433 (90 %)	159 (10 %)
10	Цубоучі Шьойо «Сутність прози» (1885- 1886 рр.)	1776	1368 (77 %)	408 (23 %)
11	Фтабатеі Шімей «Загальні міркування про сюжетну прозу» (1886 р.)	1128	914 (81 %)	214 (19 %)
12	Масаока Шікі «Розмови про Башьо» (1893 р.)	440	378 (86 %)	62 (14 %)
13	Танеда Сантока «Щоденник із хижки самотньої стеблинки» (1940 р.)	280	241 (85 %)	41 (15 %)
14	Шіга Наоя «Ритм» (1959 р.)	952	762 (80 %)	190 (20 %)
15	Накамура Мурао «Істинна проза і проза про внутрішній світ» (1925 р.)	1624	1364 (84 %)	260 (16 %)
16	Акутагава Рюноске «Мій погляд на теорію «ватакуші»-шьосецу» (1925 р.)	1408	697 (49.5 %)	711 (50.5 %)
17	Іто Сей «Форми модерної японської художньої думки» (1958 р.)	1352	1142 (84.5 %)	210 (15.5 %)

Як бачимо, відношення вживання літературознавчої термінології до загальної кількості лексики у тексті не має чіткої градації в часі, а швидше, є виявом індивідуального стилю автора трактату. Так, найбільшу термінологічну насиченість мають праці Акутагава Рюноске (XX ст.) – 50,5 % та Фуджівара-но Кінто (X-XI ст.) – 49 %. Середній показник термінологічної насиченості трактатів давнього і середньовічного періодів японського літературознавства становить 22 %, а сучасного періоду (від початку доби Мейджі) – 20,15 %. Причиною майже однакових показників пропорційного співвідношення загальнолітературної і термінологічної лексики у фахових текстах X та XX століть вбачаємо у дотриманні усталеної традиції компонування літературознавчих творів, яка відображається і в кількості термінологічних одиниць. Очевидно, дотримання такої традиції є як свідомим, коли автор чітко наслідує структуру, стилістичне забарвлення авторитетного літературознавця (скажімо, зразком для наслідування Мібу-но Тадаміне, Кі-но Йошімочі та інших авторів стала передмова Кі-но Цураюкі до поетичної антології «Кокін-вака-шю»), так і підсвідомим наслідуванням

попередників поетами-авангардистами, які писали про необхідність «викинути з корабля сучасності набутки класиків». Проте, на нашу думку, за століття ізоляції країни і дотримання винятково традиційних методів у мистецтві письменники підсвідомо не могли відступити від канонічних правил написання літературознавчих трактатів, або принаймні тієї частини, що стосується термінологічної та стилістичної насиченості твору. Наведена думка – це лише наше припущення, яке спирається на спостереження у галузі японського літературознавства, а також зумовлене екстралінгвістичними факторами (психологічними, історичними, культурними).

Середня термінологічна насиченість фахових текстів японського літературознавства становить 20,11 %. Такий показник вважається невисоким порівняно з показниками інших галузей. Очевидно, це є наслідком стилістичних особливостей – частого вживання розгорнутих *порівнянь* певних літературознавчих понять із поняттями інших галузей мистецтва, природи, історії тощо. Наприклад:

それ、まくらことば、春の花匂ひ、少なくして、空しき名のみ、秋の夜の、長きを託てれば。 Праці нашій бракує *аромату весняних квітів*, проте слава – то марнота, навіть якщо вона буде довгою, мов *осіння ніч* (Кі-но Цураюкі) /переклад наш/.

Очевидно, порівняння як стилістичний засіб вживається творцями поетичних трактатів, так само як і авторами традиційної японської поезії, з метою залучення широкого кола традиційних символічних слів, які обов'язково викликать увагу освіченого читача низку асоціацій. Масаока Шікі писав: «За наявності цих асоціацій уперше всесвіт із сімнадцяти складів породжує безмежний художній смак. Через це люди, які не можуть розпізнати сезонні асоціації в хайку, не здатні до кінця зрозуміти хайку» [6, с. 177].

Часто у трактатах авторів XX – XXI ст. трапляються порівняння літературознавчих явищ або процесів із поняттями інших наук. Природно, що звернення до опису понять інших галузей знань передбачає залучення певної кількості термінологічних одиниць, які не належать до літературознавства. Свідоме використання авторами трактатів певного масиву термінів інших галузей знань – як споріднених (культура, мистецтво), так і віддалених (медицина, політика) – передбачало всебічну ерудованість адресата.

Наявність порівнянь літературознавчих понять з іншими поняттями навколишнього світу і, відповідно, інтеграція до тексту літературознавчого трактату об'ємних розгорнутих описів понять і термінів з інших галузей має, на нашу думку, екстралінгвістичну причину: світогляд японців невіддільний від природи і навколишнього світу та передбачає гармонійне поєднання кількох галузей, а також бачення якостей одного в іншому (наприклад, у росинці бачити Всесвіт тощо). Поряд з уживанням порівнянь, спостерігаємо ще одну стилістичну особливість фахових текстів японського літературознавства: прив'язку тексту літературознавчого трактату до історичного тла. Так, автори середньовічного періоду, перш ніж перейти до безпосереднього викладу літературознавчих думок, присвячують частину тексту описові історичного контексту – правління певного імператора (сучасного авторів або ж із минулого періоду). Автори ж XX століття викладають літературознавчі теоретичні напрацювання у контексті роздумів про розвиток наукового-технічного прогресу. Також спостерігаємо

звернення до творчої спадщини авторитетних попередників, що, безумовно, є наслідком культу вчителя (*сенсей*, 先生) у східній культурі. Часто поряд із визнаними митцями автори трактатів згадують творчість кількох своїх колег, що, на нашу думку, є виявом колективізму.

Отже, на матеріалі літературознавчих трактатів ми встановили середню термінологічну насиченість фахових текстів японського літературознавства, яка складає 20 %. Невисокий середній показник насиченості текстів японського літературознавства є, за нашим припущенням, наслідком стилістичних особливостей – частого вживання об'ємних порівнянь певного літературознавчого явища із реаліями інших галузей мистецтва і науки (що займають досить велику частку тексту літературознавчого трактату). Причину вживання порівняння вбачаємо у наслідуванні авторами фахових текстів японського літературознавства традицій національного віршування, яке залучає широке коло асоціативних слів. Низький відсоток термінологічної насиченості японських літературознавчих текстів спричинений також залученням авторами розлогого опису сучасного або минулого історичного фону. Очевидно, такий стиль письма є наслідуванням правил компонування автентичного дискурсу японської мови, який передбачає виклад теми твору у контексті явищ, що мають досить опосередкований стосунок до головної теми (скажімо, традиційний лист обов'язково має пролог на тему опису погоди, ділові перемовини починаються з обговорення віддалених від справи тем тощо).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Абакумова С. С.* Функционирование экономических терминов в письменном и устном дискурсе / С. С. Абакумова, С. Л. Лукина // Вестник ВГУ. Серия: лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2011. – № 1. – С. 166-170
2. *Асмукович І. В.* Функціонально-семантичні особливості англійської фахової мови авіації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Германські мови» / І. В. Асмукович. – Херсон, 2014. – 25 с.
3. *Даниленко В. П.* Русская терминология: Опыт лингвистического описания / В. П. Даниленко. – М.: Наука, 1977. – 248 с.
4. *Дуда О. І.* Особливості функціонування кредитно-банківських термінів англійської мови у фахових текстах / О. І. Дуда // Наукові виклади. – №1/2015. – С. 102-106
5. *Маджаева С. И.* Термины в медицинском дискурсе / С. И. Маджаева // Вестник Челябинского государственного университета. – 2011. – № 33 (248). – С. 92-94. – (Филология. Искусствоведение; Вып. 60)
6. *Масаока Шікі.* Хайджін Бусон («Поет хайку Бусон») (уривки) / Шікі Масаока // Японська поезика: хрестоматія / упорядкув., передм., комент. І. П. Бондаренко, Ю. В. Осадча. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2013. – С. 176-178
7. *Никитина С. Е.* Семантический анализ языка науки: На материале лингвистики / С. Е. Никитина. – М.: Наука, 1987. – 143 с.
8. *Шевченко Л. Л.* Мотиваційні основи та базові моделі семантичного процесу термінологізації / Л. Л. Шевченко // Мовознавство. – 2010. – №1. – С. 76-85

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

Apiga Naqao. Про письменство / Naqao Apiga. 有賀長雄. 文学論. - 東京:丸善商社書店、1 8 8 9. - 5 9 ページ

Готоба-но ін. Манаджьо. Нова збірка старих і нових пісень / Готоба // Повне зібрання творів старояпонської класичної літератури. 後鳥羽天皇。新古今和歌集・日本古典文学全集。 - 東京:小学館、1989。 - 卷50

Іто Сей. Форми модерної японської художньої думки / Сей Іто. 伊藤整。近代日本の文学史。 - 東京:夏葉社、2012

Кі-но Йошімочі. Збірка старих і нових пісень. Манаджьо / Йошімочі Кі // Повне зібрання творів старояпонської класичної літератури. 紀淑望。古今和歌集。日本古典文学全集。 - 東京:小学館、1971。 - 卷7

Кі-но Цураюкі. Канаджьо. Збірка старих і нових пісень / Цураюкі Кі // Повне зібрання творів старояпонської класичної літератури. 紀貫之。古今和歌集・日本古典文学全集。 - 東京:小学館、1971。 - 卷7

Масаока Шікі. Розмови про Башьо / Шікі Масаока. 正岡子規。芭蕉雑談。 - 東京:岩波書店、2016。 - 306ページ

Мібу-но Тадаміне. Десять стилів японської пісні / Тадаміне Мібу. 壬生忠岑。和歌十種。 - 東京、1993。

Мотоорі Норінага. Яшмовий гребінець «Генджі-моногатарі» [Електронний ресурс] / Норінага Мотоорі. 本居宣長。源氏物語玉の小櫛 - Режим доступу до книги: http://archive.wul.waseda.ac.jp/kosho/bunko30/bunko30_a0168/bunko30_a0168.html - Назва з екрана. Дата звернення 09.03.2017

Накамура Мурао. Істинна проза і проза про внутрішній світ / Мурао Накамура. 中村武羅夫。本格小説と心境小説と // 文壇隨筆。 - 東京:新潮社、2015

Фтабатеї Шімей. Роздуми про сутність прози [Електронний ресурс] / Шімей Фтабатеї. 二葉亭四迷。小説総論 - Режим доступу до книги: http://www.aozora.gr.jp/cards/000006/files/1868_22437.html - Назва з екрана. Дата звернення 09.03.2017

Фуджівара-но Йошіцуне. Канаджьо. Нова збірка старих і нових пісень / Йошіцуне Фуджівара // Повне зібрання творів старояпонської класичної літератури. 藤原良経。新古今和歌集・日本古典文学全集。 - 東京:小学館、1989。 - 卷50

Фуджівара-но Кінто. Дев'ять ступенів /майстерності/ японської пісні / Кінто Фуджівара // Повне зібрання творів старояпонської класичної літератури. 藤原公任。和歌九品・日本古典文学全集。 - 東京:小学館、1978。 - 卷65

Фуджівара-но Кінто. Оновлена сутність (поезії) / Кінто Фуджівара // Повне зібрання творів старояпонської класичної літератури. 藤原公任。新選髓脳・日本古典文学全集。 - 東京:小学館、1978。 - 卷65

Фуджівара-но Тейка. Прекрасні пісні нової доби / Тейка Фуджівара // Повне зібрання творів старояпонської класичної літератури. 藤原定家。近代秀歌・日本古典文学全集。 - 東京:小学館、1989。 - 卷50

Цубоучі Шьойо. Сутність прози / Шьойо Цубоучі // Повне зібрання творів сучасної японської літератури. 坪内逍遙。小説神髓 // 日本近代文学全集4 : 坪内逍遙・二葉亭四迷筑摩書房、1963。 - ページ150-205

Шіга Наоя. Ритм [Електронний ресурс] / Наоя Шіга. 志賀直哉。リズム - Режим доступу до книги: <http://seturi597.blog.fc2.com/blog-entry-61.html> - Назва з екрана. Дата звернення 09.03.2017

Стаття надійшла до редакції 30.03.17 р.